

วิจารณ์หนังสือ

อาสา คำภา*
(Asa Kumpha)

เปรมาริปไตย

การเมืองไทยระบอบไฮบริด

ผู้เขียน อตินันท์ พรหมพันธุ์ใจ

จำนวนหน้า 392 หน้า

ราคา 420 บาท

พิมพ์ครั้งแรก กุมภาพันธ์ 2563

Illuminations Editions

ISBN 9786168215159

การเมืองไทยในยุคสมัยพลเอกเปรม ตินสุลานนท์ ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2523 - 2531) นับเป็นยุคสมัยที่มีความสำคัญมากทั้งในทาง รัฐศาสตร์และประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ ด้วยเป็นช่วงเวลาที่เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้งในด้านความมั่นคง การเมือง เศรษฐกิจและสังคม กระนั้นก็ตาม ในช่วงเวลาที่ผ่านมามาแวตวงวิชาการไทยดูจะยังไม่ปรากฏงานเขียนที่เน้นศึกษายุคสมัยของพลเอกเปรม โดยครอบคลุมประเด็นสำคัญ ๆ ในบริบทยุคนั้นอย่างรอบด้านเท่าที่ผ่านมามงานเขียนเกี่ยวกับพลเอกเปรม มักปรากฏในรูปแบบงานเขียนเชิงชีวประวัติ - นวนิยายกึ่งชีวประวัติ ข้อเขียนเชิงข่าวกึ่งบทความวิชาการโดยสื่อมวลชน นักวิชาการ และงานที่เน้นศึกษาเฉพาะบางประเด็นในยุคสมัยพลเอกเปรม ตามความสนใจของนักวิชาการผู้ศึกษา

* นักวิจัยปฏิบัติการ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Researcher, Thai Khadi Research Institute, Thammasat University).

เปรมาริปไตย การเมืองไทยระบอบไฮบริด (พ.ศ. 2563) เป็นหนังสือที่ปรับปรุงมาจากวิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของอดิพนธ์ พรหมพันธุ์ใจ¹ เรื่อง *การเมืองไทยในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์: การบริหารจัดการทางการเมือง* (พ.ศ. 2523 - 2531) นับเป็นงานวิชาการชิ้นล่าสุดที่ศึกษายุคสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งมีกระแสพูดถึงทั้งในวงวิชาการและแวดวงหนังสืออย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ ผู้เขียนระบุว่าภายหลังการอสัญกรรมของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ อดีตนายกรัฐมนตรี อดีตประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ เมื่อ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 ...นี่คือโอกาสสำคัญที่งานวิชาการนี้จะได้ตีพิมพ์เผยแพร่เพื่อร่วมไว้อาลัยแก่ท่าน... เนื้อหาหนังสือ *เปรมาริปไตย*ฯ แบ่งออกเป็น 6 บท ได้แก่ บทที่ 1 นำสู่เรื่อง, บทที่ 2 รัฐราชการไทยและรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521, บทที่ 3 การบริหารจัดการเพื่อรักษาดุลอำนาจในกองทัพ, บทที่ 4 การบริหารจัดการเพื่อรักษาเสถียรภาพให้รัฐบาล, บทที่ 5 การบริหารจัดการเพื่อแก้วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และบทสรุป การเผชิญวิกฤติ การปรับตัวของประเทศไทย การบริหารจัดการทางการเมืองและปัญหาของระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ อนึ่ง ในบทวิจารณ์หนังสือนี้ ผู้วิจารณ์ขอเรียกชื่อโดยย่อว่า *เปรมาริปไตย*ฯ

เนื้อหาโดยย่อ

*เปรมาริปไตย*ฯ เป็นงานศึกษาเชิงรัฐศาสตร์ที่ใช้แนวคิด “สถาบันนิยมใหม่เชิงประวัติศาสตร์” (Historical Institutionalism) เป็นเครื่องมือในการอธิบายความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบกับพฤติกรรมทางการเมืองของตัวแสดงทางการเมืองต่าง ๆ ด้วยกรอบคิดดังกล่าวผู้เขียนจึงให้ความสำคัญกับมิติด้านโครงสร้างการเมืองที่เป็นตัวคลุมโครงเรื่อง เห็นได้จากการวางเนื้อหาโดยเฉพาะในบทแรก ๆ (บทที่ 2) ที่ตั้งต้นด้วยประเด็น รัฐราชการไทยและรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 ซึ่งพูดถึงสภาพปัญหาเชิงโครงสร้างและบริบททางการเมืองที่นำมาสู่กติกาเพื่อควบคุมกำกับพฤติกรรมทางการเมืองของตัวแสดงต่าง ๆ (Agency) อัน

¹ อดิพนธ์ พรหมพันธุ์ใจ รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2559.

ได้แก่ กองทัพ (บทที่ 3) นักการเมือง (บทที่ 4) ตลอดจนตัวแสดงอื่น ๆ เช่น เทคโนโลยี นักรูทกิจ ในเนื้อหาบทต่าง ๆ ของหนังสือ

หากกล่าวให้เห็นภาพโดยง่าย ด้วยโครงสร้างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 ที่เป็น “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” หรือระบบลูกผสม (Hybrid System) ทำให้แม้ว่าจะมีการเลือกตั้ง หากแต่นายกรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการประจำสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ ข้าราชการประจำสามารถดำรงตำแหน่งวุฒิสมาชิกได้ ที่สำคัญคือ นายกรัฐมนตรีกับผู้บัญชาการทหารบก คือ บุคคลเดียวกันได้ โครงสร้างการเมืองนี้แสดงสถานภาพบทบาทของผู้นำกองทัพที่ยังครองความเป็น “หุ้นส่วนใหญ่ทางอำนาจ” (Senior Partnership) กระนั้นก็ตาม ในช่วงทศวรรษ 2520 ผู้นำที่มาจากกองทัพก็ไม่อาจใช้อำนาจเผด็จการได้อย่างเบ็ดเสร็จอีกต่อไป สิ่งนี้คือลักษณะสำคัญของการเมืองในยุคสมัย พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523 - 2531) ที่ต่างไปจากผู้นำทหารก่อนหน้านี้ ไม่ว่าจะเป็ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501 - 2506) ที่เป็นเผด็จการเต็มรูปแบบ หรือแม้แต่ในยุคพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ (พ.ศ. 2521 - 2523) ผู้เปิดศักราชยุคสมัย “ประชาธิปไตยครึ่งใบ”² เนื่องจากพลเอกเปรมเปิดโอกาสให้ผู้นำรัฐบาลได้สร้างฐานสนับสนุนทางการเมืองจากกลไกระบบราชการ มีการจัดสรรอำนาจให้แก่กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ทั้งทหาร นักการเมือง เทคโนโลยี นักรูทกิจ ด้วยการถ่วงดุลอำนาจ ทั้งภายในทั้งระหว่างกลุ่ม และยังได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพระมหากษัตริย์

² ควรกล่าวด้วยว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 เป็นรัฐธรรมนูญที่ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ที่ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ แต่งตั้ง ได้ร่างขึ้นมาเพื่อเป็นหลักประกันให้ พลเอกเกรียงศักดิ์อยู่ในอำนาจในฐานะนายกรัฐมนตรีได้อย่างมั่นคงเป็นเวลา 4 ปี หลังการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญฉบับนี้แล้ว (22 เมษายน พ.ศ. 2522) แม้บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 นั้น พลเอกเกรียงศักดิ์ก็ร่างไว้เพื่อเป็นหลักประกันในการครองอำนาจ อย่างไรก็ตาม พลเอกเกรียงศักดิ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลเกรียงศักดิ์ 2 ได้เพียง 9 - 10 เดือนก็ต้องลาออก เปิดทางให้ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรียาวนานถึง 8 ปีกว่า จนมีคำกล่าวเปรียบเปรยของคนในยุคคนันว่า ...สร้างบ้านไว้ให้ตัวเองอยู่ แต่อยู่ได้ไม่นาน คนอื่นกลับมายุ่งแทนและอยู่ได้ยาวนานเสียด้วย... See Sirisampan 2002.

ทำให้ค่านิยมแบบศักดินาราชูปถัมภ์ฝังรากลึกในสังคมไทย และทำให้พลเอกเปรม มีเสถียรภาพทางการเมืองตลอดการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ข้อเสนอสำคัญของผู้เขียนคือการชี้ให้เห็นถึงความเข้มแข็งของ “รัฐราชการ”³ (Bureaucratic Polity) ในยุคสมัยพลเอกเปรม ติณสุลานนท์ ประเด็นนี้นับว่าท้าทาย ข้อเสนอของนักวิชาการรัฐศาสตร์ไทยจำนวนไม่น้อยที่เห็นว่า โครงสร้างอำนาจรัฐไทย ในช่วงทศวรรษ 2520 ได้คลี่คลายถอยห่างจากระบบรัฐราชการไปมากแล้ว สืบเนื่องจากกระแสกลางของกองทัพและผู้นำทหาร พร้อม ๆ กับกระบวนการเข้าสู่ ประชาธิปไตย (Democratization) ที่มีหมุดหมายสำคัญที่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ขณะเดียวกัน ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษ 2520 ที่มีการ เติบโตของชนชั้นนายทุนมากขึ้น เงื่อนไขเหล่านี้จึงจะทำให้รัฐราชการอ่อนพลังลง อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าพลังของรัฐราชการในช่วงทศวรรษ 2520 แท้จริง แล้วไม่ได้เสื่อมถอยหรือลดลง หากแต่เป็นการปรับตัวด้วยการแบ่งปันอำนาจบางส่วน ให้แก่ นักธุรกิจ แบ่งสันอำนาจการเมืองให้กับนักการเมืองภายใต้การเมืองระบบ รัฐสภาที่มีการเลือกตั้งทั่วไป ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้กลุ่มองค์กรเอกชนนอก ระบบราชการรวมถึง NGOs และประชาชนทั่วไปได้แสดงความเห็นเชิงนโยบายได้ มากขึ้น อีกทั้งพลเอกเปรมยังส่งเสริมแนวคิดราชาชาตินิยมที่เน้นบทบาทสถาบัน

³ แนวคิด “รัฐราชการ” (Bureaucratic Polity) มีที่มาจากงานศึกษาของ Fred W. Riggs นักวิชาการชาวอเมริกัน ในงานศึกษาเรื่อง Thailand: The Modernization of a Bureaucratic Polity (1966) ทั้งนี้ ริกส์ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นรัฐราชการของการเมืองไทยคือ สภาวะที่การเมือง อยู่ในมือของชนชั้นนำที่เป็นทั้งผู้นำทหารและผู้นำข้าราชการพลเรือน ขณะเดียวกัน ก็มีการต่อสู้ และการแข่งขันทางการเมืองระหว่างกลุ่มการเมือง / กลุ่มคนในระบบราชการอยู่หลายระลอก (เช่น ระหว่างข้าราชการทหาร Vs ข้าราชการพลเรือน, ทหารบก Vs ทหารเรือ, ทหารบก Vs ตำรวจ) เพื่อช่วงชิงการคุมอำนาจและทรัพยากรไว้ในมือ เงื่อนไขเช่นนี้ทำให้ที่มาและอำนาจในการ ควบคุมนโยบายของรัฐเกิดขึ้นโดยกลุ่มคนในระบบราชการและเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่ม ราชการดำรงสถานะของตนเองไว้ได้ อนึ่ง ในกรณีของไทยคำอธิบาย “รัฐราชการ” (Bureaucratic Polity) มีพลังและความสอดคล้องอย่างมากในช่วงราวทศวรรษ 2490 – 2510 ซึ่งเป็นยุคที่ผู้นำ เผด็จการทหารหรือกองทัพ มีอำนาจเหนือหรือสามารถครองการนำได้เหนือกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม See Phongpaichit & Baker 1996.

พระมหากษัตริย์ให้เป็นสถาบันที่รักษาเสถียรภาพทางการเมือง ซึ่งส่งผลให้รัฐบาลของพลเอกเปรมมีความเข้มแข็งและช่วยให้พลเอกเปรมดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในระบบรัฐสภาได้ยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทย

นอกจากนี้ ในการเดินเรื่องของ *เปรมาริปไตย* ผู้เขียนยังแสดงให้เห็นวิธีการของพลเอกเปรม ในการบริหารจัดการกลุ่มอำนาจทางการเมืองให้มีเสถียรภาพด้วยการ “ถ่วงดุลอำนาจ” พร้อมกับการสร้างขีดความสามารถของรัฐเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและความมั่นคง พลเอกเปรมได้ปรับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองของกลุ่มก่อนตัวแสดง เช่น กลุ่มนักธุรกิจที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจภายใต้กลไกคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ (กรอ.) ด้านการเมืองพลเอกเปรมใช้การถ่วงดุลระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในกองทัพ และใช้ประโยชน์จากการแข่งขันระหว่างพรรคการเมืองที่ต้องการเป็นรัฐบาล โดยให้กลุ่มเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมนำการเมืองในการกำหนดนโยบายอีกชั้น ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นภายใต้การบริหารงานของนายกรัฐมนตรีที่มีพื้นเพจากกองทัพภายใต้เงื่อนไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521

เมื่อมีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งที่ทางการเมืองของตัวแสดงเพื่อสร้างสมดุลทางการเมือง สิ่งที่เกิดขึ้นคือสภาวะการณ์ใหม่ ไม่ว่าจะเป็บบทบาทของกองทัพที่เปลี่ยนย้ายจากงานด้านความมั่นคงมาสู่งานด้านการพัฒนาภายใต้นโยบาย “การเมืองนำการทหาร” การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้ระบบทุนนิยมเสรีได้เติบโตขยายตัวอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้นักธุรกิจใหม่และนักการเมืองในท้องถิ่นได้เข้ามา มีบทบาททางการเมืองมากขึ้น ขณะที่ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในนามของ กรอ. ได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ยังมี การนำแนวคิดเชิงอุดมการณ์ราชาชาตินิยมมาปรับใช้ร่วมกับแนวคิดการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาความมั่นคงด้วยการพัฒนาชนบท โดยจัดตั้งคณะกรรมการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ขึ้น ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างความชอบธรรมและเสถียรภาพให้แก่รัฐบาลของพลเอกเปรมเท่านั้น แต่ยังเป็น การนำสถาบันพระมหากษัตริย์มาคานอำนาจทหารที่กำลังปรับบทบาทจากการปราบปรามไปสู่บทบาทพัฒนา สิ่งนี้ยังเป็นการส่งเสริมค่านิยมศักดินาราชูปถัมภ์ให้แก่สังคมไทยด้วย

จุดเด่น และความน่าสนใจของ *เปรมมาธิปไตย*

ดังที่กล่าวมา จุดเด่นของ *เปรมมาธิปไตย* นอกจาก 1) ข้อเสนอหลักว่าด้วยการปรับตัวของรัฐราชการ และ 2) การปรับเปลี่ยนตำแหน่งที่ทางการเมืองของตัวแสดงเพื่อสร้างสมดุลทางการเมือง ที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วยอย่างยิ่งแล้ว ในความเห็นของผู้วิจารณ์ ข้อวิเคราะห์ที่น่าสนใจและสดใหม่ที่สุดของ *เปรมมาธิปไตย* เห็นจะได้แก่ประเด็น การสร้างอำนาจนำทางวัฒนธรรมเพื่อคานอำนาจกับกองทัพของพลเอกเปรม (ในบทที่ 3) ที่ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าพลเอกเปรม ดิถสุลานนท์ คือ ผู้ที่ผลิตและต่อยอดอุดมการณ์ราชาชาตินิยมและสร้างค่านิยมคักดินาราชูปถัมภ์ให้แก่สังคมไทย โดยทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลายเป็นสถาบันที่คานอำนาจกับกองทัพและกลุ่มนายทหารที่ต้องการต่อรองทางการเมือง พร้อม ๆ กับการที่ภาครัฐให้การส่งเสริมบทบาทสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเข้มข้นในมิติต่าง ๆ ทั้งการพัฒนาชนบท การสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับกลุ่มนักธุรกิจ รวมถึงการขยายบทบาทของเครือข่ายสถาบันพระมหากษัตริย์เข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์อยู่ในระบบการศึกษา ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการสถาปนา “พระราชอำนาจนำ” (Royal Hegemony) ขององค์พระมหากษัตริย์

อนึ่ง ควรกล่าวด้วยว่า ข้อวิเคราะห์ในประเด็นนี้ของผู้เขียนสอดคล้องกับแนวคิด “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” หรือ Network Monarchy ของ Duncan McCargo (2005) ที่ปฏิสัมพันธ์ทั้งระหว่างเครือข่ายและภายในเครือข่ายย่อมเกิดขึ้นบนพื้นฐานการแลกเปลี่ยน 2 ทางเสมอ ด้วยเหตุนี้ จึงหาใช่เฉพาะพลเอกเปรม ฝ่ายเดียวที่ได้ประโยชน์จากการหยิบชูสถาบันพระมหากษัตริย์มาเป็นเครื่องมือในการคานอำนาจกองทัพได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากแต่สถาบันพระมหากษัตริย์เองก็ได้รับประโยชน์หลายทางดังที่กล่าวมา อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญที่สุดในความเห็นของผู้วิจารณ์ก็คือ ในช่วงราวกลางทศวรรษ 2520 สภาวะความเป็น “ขุนพลแก้ว”⁴ ที่มี

⁴ “ขุนพลแก้ว” (ปริณายกรัตนะ) คือ หนึ่งในสมบัติพิเศษของพระเจ้าจักรพรรดิที่เกิดจากอานูภาพ บุญญาภิสมภาร มีด้วยกันทั้งสิ้น 7 ประการ คือ จักรแก้ว (จักรรัตนะ) ช้างแก้ว (หัตถิรัตนะ) ม้าแก้ว (อัสรัตนะ) มณีแก้ว (มณีรัตนะ) นางแก้ว (อิตถิรัตนะ) ขุนคลังแก้ว (คหปติรัตนะ) และ ขุนพลแก้ว (ปริณายกรัตนะ) See Chutintaranond 1995.

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารบกเป็น “ภาพตัวแทน” (Icon) ได้เกิดขึ้น ทั้งนี้ อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า นับเป็นครั้งแรกที่สถาบันพระมหากษัตริย์สามารถดึงผู้นำทหารระดับสูงและมีอำนาจอย่างแท้จริงให้เข้าร่วมในเครือข่าย ซึ่งยังผลให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวระหว่าง “สถาบันพระมหากษัตริย์” กับ “กองทัพ” อย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ต่อประเด็นนี้ การมีพลเอกเปรมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย (Network Monarchy) จึงนับเป็นพัฒนาการอีกขั้นของการก่อรูปสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่ายในช่วงต้นทศวรรษ 2520 ที่สร้างความมั่นคงแก่ราชบัลลังก์และช่วยสนับสนุนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เพิ่มพูน “พระราชอำนาจนา” (Royal Hegemony) ใน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (พ.ศ. 2470 - 2559) อย่างมีนัยสำคัญ⁵

ข้อวิจารณ์และความเห็นต่าง

ในส่วนของความเห็นต่าง ผู้วิจารณ์เห็นว่าหนังสือ *เปรมอาชีพไทยฯ* มีข้อด้อยอยู่ที่การขาดหรือมีน้อยเกินไปในเรื่องการอธิบายบทบาทกลุ่มก้อน - ตัวแสดงผู้กระทำการทางประวัติศาสตร์ (Agency) ทั้งตัวแสดงหลักและตัวรองที่เข้ามาเป็น “ผู้เล่น” อยู่ในโครงสร้างการเมืองประชาธิปไตยครึ่งใบ ตลอดจนไม่ค่อยเห็นพัฒนาการสายสัมพันธ์ของกลุ่มก้อน - ตัวแสดงนั้น ๆ หรือแต่ละกลุ่มที่น่าจะพิจารณาได้อย่างซับซ้อน เช่น เนื้อหาในหนังสือไม่ได้ให้ภาพภูมิหลังของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในฐานะนายทหารหัวเมืองนับตั้งแต่การเป็นรองผู้บัญชาการศูนย์การทหารม้า (พ.ศ. 2506) ต่อเนื่องจนถึงการดำรงตำแหน่งแม่ทัพภาคที่ 2 (พ.ศ. 2518 - 2520) ซึ่งสิ่งนี้น่าจะเป็นเงื่อนไขสำคัญในการหล่อหลอมประสบการณ์ ตัวตนของพลเอกเปรมในฐานะ “นายทหารหัวเมือง” ที่เข้าใจสถานการณ์ “สงครามภายใน” เป็นอย่างดี หรือด้วยประสบการณ์สายสัมพันธ์ของนายทหารหัวเมืองระหว่าง พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ กับ พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ในฐานะผู้บังคับบัญชาและ

⁵ See Kumpha 2019.

ผู้ได้บังคับบัญชาที่มีมาตั้งแต่สมัยรับราชการกองทัพภาคที่ 2 ทำให้ปฏิเสธไม่ได้ว่า ช่วงหนึ่งพลเอกเปรมจึงได้พลเอกอาทิตย์ ซึ่งเป็น “ลูกน้องเก่า” เป็นผู้ช่วยค้ำจุนอำนาจทางการเมือง ทว่า การอธิบายสายสัมพันธ์เช่นนี้จะไม่ค่อยเห็นใน *เปรมาธิปไตย* ใดๆ

เช่นกันในประเด็นความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ *เปรมาธิปไตย* ไม่ได้ให้ภาพการก่อตัวของสายสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักกับพลเอกเปรม ดิณสุลานนท์ ดั้งที่ผู้วิจารณ์และผู้อ่าน (หลายคน) คาดว่าจะได้เห็น ทั้งนี้ สมมุติฐานของผู้วิจารณ์คือ ช่วงครึ่งหลังทศวรรษ 2510 สถาบันพระมหากษัตริย์มีแนวโน้ม “ลงไปสู่ประชาชน” มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่กระแสดความคิดฝ่ายซ้ายเริ่มถาโถมรุนแรงจนทำทนายการดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ต่อประเด็นนี้ การ “ลงไปสู่ประชาชน” ของสถาบันพระมหากษัตริย์ นับเป็นจุดยืนสำคัญในการพิสูจน์ตนเองเพื่อบ่งชี้คุณค่าของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่พึงมีต่อสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ในบริบทสงครามแย่งชิงมวลชนกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นพื้นที่รับผิดชอบของกองทัพภาคที่ 2 นับเป็น “สนาม” สำคัญในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจดังกล่าว ความสัมพันธ์ระหว่างพลเอกเปรม ดิณสุลานนท์ กับสถาบันพระมหากษัตริย์ น่าจะค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นจากการได้มีโอกาสถวายงานรับใช้ ได้สนับสนุนงานพัฒนาในนามกองทัพภาคที่ 2 ส่วนหน้า ตลอดจนฉายาการคุ้มกันระหว่างเสด็จพระราชดำเนินประกอบพระราชกรณียกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเขต “พื้นที่สีแดง” สิ่งนี้เองที่ทำให้นายทหารหัวเมืองอย่างพลเอกเปรม (และอาจรวมถึงนายทหารอย่างพลเอกอาทิตย์ กำลิ่งเอก) เป็นที่คุ้นเคยกับราชสำนักมากเสียยิ่งกว่าผู้นำทหารในกรุงเทพฯ ที่ขณะนั้นกำลังแบ่งเป็นก๊กเหล่าและช่วงชิงอำนาจกัน นับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516⁶ บนสายสัมพันธ์นี้เอง หากพิจารณาบนแนวคิด “สถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย” (Network Monarchy) อาจกล่าวได้ว่าพลเอกเปรมค่อย ๆ ขยับมาใกล้ชิดสถาบันพระมหากษัตริย์เชิงเครือข่าย นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2510 เป็นอย่างน้อย

⁶ See Kumpha 2019.

ต่อประเด็นนี้ จึงอาจเป็นหนึ่งในคำอธิบายที่ว่า “เพราะเหตุใดนายทหารจากบ้านนอกคนหนึ่ง จึงขึ้นมาเป็นผู้นำสูงสุดของกองทัพได้?”⁷ ทว่า ไม่มีการวิเคราะห์แนวนั้นชัดเจนนักใน *เปรมาริปไตย* สิ่งที่คุณเขียนอธิบายคือการหยิบยกชุดคำอธิบายเดิมที่ว่า ในสถานการณ์ที่ตกต่ำของกองทัพหลังเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2519 พลเอกเปรมคือตัวเลือกใหม่สำหรับกองทัพ เพราะไม่มีประวัติต่างพร้อยเรื่องคอร์รัปชัน และเป็นที่ยื่นชอบในกองทัพ (หน้า 120) แน่แน่นอนว่าชุดคำอธิบายดังกล่าวสมเหตุสมผล หากแต่ควรถูกตั้งคำถามด้วยเช่นกัน เช่น พลเอกเปรมคือตัวเลือกใหม่สำหรับกองทัพจริงหรือไม่? ทั้งนี้ เคยมีข้อวิเคราะห์เชิงลึกมาก่อนหน้านี้แล้วว่า ช่วงสมัยรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร (8 ตุลาคม 2519 – 20 ตุลาคม 2520) ความขัดแย้งภายในกองทัพที่นำมาสู่เหตุการณ์ กบฏ 26 มีนาคม พ.ศ. 2520 นำโดย พลเอกฉลาด หิรัญศิริ ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระดับ “ล่างบาง” เพื่อระงับการเคลื่อนไหวของนายทหารหัวเมืองอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกองทัพภาคที่ 2 สิ่งนี้เกิดขึ้นบนข้อเท็จจริงที่ พลโทเปรม ตินสุลานนท์ (ยศในขณะนั้น) แม่ทัพภาคที่ 2 คือผู้ที่มีความสนิทสนมกับพลเอกฉลาด หัวหน้าคณะผู้ก่อการ บนตรรกะนี้การปรับย้าย พลโทเปรมขึ้นมาเป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก ยศ “พลเอก” ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2520 ด้านหนึ่งคือการโยกย้ายนายทหารที่น่าสงสัยให้เข้ามาอยู่ใกล้หูใกล้ตามากขึ้น⁸

ดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการถูกปรับย้ายเข้ากรุงเทพฯ มาดำรงยศตำแหน่งที่สูงขึ้นของพลเอกเปรม ใน พ.ศ. 2520 นั้นเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในหมู่ผู้นำทหาร โดยที่พลเอกเปรมอาจไม่ได้เป็นที่ชื่นชอบกระทั่งไม่น่าไว้วางใจในหมู่ผู้นำทหารขณะนั้นเสียด้วยซ้ำ ทว่า พลเอกเปรมสามารถพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้นำทหารกลุ่มต่าง ๆ อย่างไม่ว่าจะเป็น พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุด ที่สำคัญคือกับนายทหารกลุ่มยังเติร์ก จปร.7 จนก่อให้เกิดผลดีแก่ตัวพลเอกเปรมเอง

⁷ เป็นการตั้งคำถามของ ศาสตราจารย์ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข ในงานเสวนาวิชาการเปิดตัวหนังสือ “เปรมาริปไตย...การเมืองไทยระบอบไฮบริด” ในหัวข้อ “วิกฤตรัฐไทยแก้ได้ด้วยประชาธิปไตยครึ่งใบจริงหรือ?” โดย หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ 17 มีนาคม พ.ศ. 2563.

⁸ See Chaiwat 1979.

สำหรับคำกล่าวที่ว่า พลเอกเปรมเป็นที่ชื่นชอบของกองทัพ หากวิพากษ์อย่างถึงที่สุดแล้ว กลุ่มคนที่ชื่นชอบและมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้พลเอกเปรมขึ้นสู่ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก (พ.ศ. 2521) และนายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมา (พ.ศ. 2523) ไม่ใช่กองทัพส่วนใหญ่หากแต่เป็นนายทหารกลุ่มยังเดิร์ก และพลังหนุนจากสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งประเด็นนี้นับเป็นหนึ่งในเรื่องย้อนแย้ง (Irony) ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ที่น่าจะต้องมีการศึกษาถกเถียงกันต่อไป

อนึ่ง ผู้เขียนอธิบายว่าเมื่อดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พลเอกเปรมจำเป็นต้องใช้ “บารมีส่วนตัว” เป็นกลไกสำคัญในการประสานความร่วมมือกับฝ่ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพรรคร่วมรัฐบาล ข้าราชการประจำ กลุ่มนักธุรกิจ และที่สำคัญคือกองทัพ สิ่งนี้เกิดขึ้นภายใต้การรับรองทางกฎหมายผ่านรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 (หน้า 41) แน่นนอนว่า คำว่า “บารมีส่วนตัว” จำเป็นต้องอธิบายผ่านมิติบทบาทผู้กระทำการ (Agency) ค่อนข้างมาก ทว่า ผู้เขียนก็ได้ขยายความให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “บารมีส่วนตัว” ของพลเอกเปรมนั้นเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ทั้งนี้ ไม่ว่าจะผู้เขียนจะตระหนักหรือไม่ก็ตาม แต่ข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้เขียนบอกเล่าไว้ในหนังสือ (โดยไม่ได้เน้นย้ำหรือวิเคราะห์เป็นพิเศษ) ไม่ว่าจะเป็นที่มาของ “ข้อมูลใหม่” “ชุดพระราชทาน” “บทเพลงจากยอดดอย” ไซหรือไม่ว่าสิ่งเหล่านี้คือสายสัมพันธ์ที่ทำให้ พลเอกเปรม “เหนือกว่า” ผู้นำทหารระดับสูงคนอื่น ๆ ทั้งก่อนหน้าและในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ไม่ว่าจะเป็นพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ พลเอกยศ เทพหัสดิน ณ อยุธยา พลเอกสัณห์ จิตรปฏิมา พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ฯลฯ บนกติการัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 ที่เขียนให้ผู้นำทหารสามารถยืนอยู่บนยอดสูงสุดของพีระมิดแห่งอำนาจ สายสัมพันธ์กับราชสำนักจึงเป็น “บารมีส่วนตัว” ที่ยังผลให้พลเอกเปรมมีความโดดเด่นกว่านายทหารคนอื่น ๆ นอกจากนี้ ประเด็นนี้พึงพิจารณาควบคู่ไปกับ “พระราชอำนาจนำ” (Royal Hegemony) ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (พ.ศ. 2470 - 2559) ที่ขึ้นสู่กระแสสูงอีกระลอกในช่วงราวกลางทศวรรษ 2520 ด้วย

สืบเนื่องจากประเด็นดังกล่าว การที่ผู้เขียนจะให้ความสำคัญกับบทบาทผู้กระทำการน้อยเกินไป ทำให้ตัวแสดงทางประวัติศาสตร์ (Historical Actors) เกือบทั้งหมดขาดภูมิหลังที่มา เช่น ผู้เขียนไม่ได้บอกเล่าให้เห็นภาพอย่างที่เราควรจะเป็นว่า

นายทหารอย่างพลเอกกฤษณ์ สีวะรา พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ พลเอกฉลาด หิรัญศิริ พลเอกยศ เทพหัสดิน ณ อยุธยา พลเอกเสริม ณ นคร ฯลฯ พวกเขาเหล่านี้คือใคร เหตุใดจึงมีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้อ่านพึงต้องนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ อาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่ *เปรมมาธิปไตยฯ* ขาดคือภูมิหลังและมิติทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะกรอบแนวคิดและวิธีวิทยาในการศึกษา

เช่นเดียวกันที่เราไม่ค่อยเห็นการอธิบายภาพพลวัตความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างตัวแสดงทางประวัติศาสตร์ (Historical Actors) ที่สำคัญ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ กับพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ที่ดำเนินไปในลักษณะ “ทั้งรักทั้งชัง” ดังจะพบว่าครั้งหนึ่งพลเอกอาทิตย์ได้เคยถูกดึงตัวจากกองทัพภาคที่ 2 ให้เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการ กองพลที่ 1 รักษาพระองค์ (ยศพลตรี) ซึ่งเป็นขุมกำลังปฏิวัติสำคัญในกรุงเทพฯ ในการปรับย้ายเดือนตุลาคม พ.ศ. 2522 ซึ่งเป็นไปได้ว่าเป็นการวางแผนของพลเอกเปรม เพื่อให้ลูกน้องคนสนิทจากกองทัพภาคที่ 2 มาช่วยคานอำนาจกับนายทหารกลุ่มยิ่งเดิร์ก ทั้งนี้ บทบาทอันน่าประทับใจของพลเอกอาทิตย์ในช่วงเวลานั้นก็คือ การเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการเดินหน้ารบรวมรายชื่อ นายทหารเพื่อถวายฎีกาขอต่ออายุราชการในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกให้กับพลเอกเปรมออกไปอีก 1 ปี อย่างไรก็ตาม สัมพันธภาพนี้ได้เปลี่ยนไปเมื่อพลเอกอาทิตย์ ขึ้นมาครองอำนาจในกองทัพในช่วงครึ่งหลังทศวรรษ 2520 และแสดงบทบาทเป็นทั้ง “ผู้ค้าบัลลังก์” และ “หอกข้างแคร่” ของพลเอกเปรม ไปพร้อม ๆ กัน

ในส่วนการอธิบายเหตุการณ์ที่เป็นจุดพลิกผันทางประวัติศาสตร์ เช่น กบฏเมษาฮาวาย พ.ศ. 2524, กบฏ 9 กันยายน พ.ศ. 2528, การลดค่าเงินบาท ตลอดจนการให้ภาพรัฐบาลเปรม 1, 2, 3, 4, 5 ฯลฯ ดูเหมือนว่าผู้เขียนไม่ได้ลงลึกในการวิเคราะห์มากกว่าการลำดับเนื้อหาเหตุการณ์ในแง่ ใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งทำให้การอธิบายดูจะขาดมุมมองในเชิงวิพากษ์ เช่น กรณีกบฏ 9 กันยายน พ.ศ. 2528 ผู้เขียนไม่ได้วิเคราะห์ถึงความมีพิธีรีตองสงสัยของตัวแสดงสำคัญอย่าง พลโทพิจิตร กุลละวณิชย์ (ยศในขณะนั้น) แม่ทัพภาคที่ 1 ที่ปรากฏหลักฐานมากมายชี้ชวนให้เห็นถึงสถานะ “เกลือบเป็นหนอน” ในกองทัพ นอกจากนี้ ทั้ง ๆ ที่ดูจะเป็นข้อยุติในทางประวัติศาสตร์แล้วว่า นายทหารใหญ่ที่อยู่เบื้องหลัง กบฏ 9 กันยายน พ.ศ.

2528 แท้จริงก็คือ พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ผู้บัญชาการทหารบกและผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งที่สุดแล้วพลเอกเปรมก็ได้มีคำสั่งปลดพลเอกอาทิตย์ จากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกเมื่อ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2529 ทว่า เนื้อหาใน *เปรมอาชีพไต่สวน* ไม่ได้บอกเล่าหรือชี้ชวนให้เห็นข้อเท็จจริงเหล่านี้

ไม่เพียงเฉพาะแต่กลุ่มผู้นำทหารที่ผู้วิจารณ์เห็นว่า ผู้เขียนให้ความสำคัญกับมิติบทบาทผู้กระทำการ น้อยเกินไป กลุ่มก่อน - ตัวแสดงอื่น ๆ ในโครงสร้างการเมือง “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ก็เช่นกัน เช่นในกรณีของพรรคการเมือง *เปรมอาชีพไต่สวน* คุณจะไม่ค่อยให้ภาพสายสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่าง พลเอกเปรม กับพรรคการเมืองต่าง ๆ ซึ่งสายสัมพันธ์เหล่านี้อาจช่วยชี้ให้เห็นว่าเหตุใดพวกเขาถึงแนบแน่นกับผู้นำทหาร เช่นกรณีพรรคประชาธิปัตย์ ที่ความใกล้ชิดไม่ได้เกิดจากความเป็นพรรค “คนใต้” หรือจากบรรดา ส.ส. “ลูกป่า” แต่เพียงอย่างเดียว ข้อมูลเชิงลึกบางกระแสบอกว่า พลเอกเปรมเป็นที่หมายตาของคนในพรรคประชาธิปัตย์มาตั้งแต่ช่วงสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ทั้งนี้ ด้วยชื่อเสียงของพลเอกเปรม นับตั้งแต่สมัยดำรงตำแหน่งแม่ทัพภาคที่ 2 ที่ประสบความสำเร็จในการจัดการปัญหาคอมมิวนิสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้สมาชิกกลุ่มหนึ่งในพรรคประชาธิปัตย์ถึงกับเคยมีความคิดที่จะผลักดันพลเอกเปรมในขณะนั้นให้ขึ้นมาชิงอำนาจในกองทัพพบกับพลเอกเสริม ณ นคร ที่ได้รับการวางตัวให้เป็นผู้บัญชาการทหารบกจากผู้นำทหารกลุ่มพลเอกฤษณ์ สีวะรา ซึ่งครองอำนาจอยู่ในกองทัพเวลานั้น เพื่อที่พรรคประชาธิปัตย์จะได้มีผู้บัญชาการทหารบกที่เป็นคนของตัวเอง ทว่า แผนการนี้เป็นอันล้มเลิกไปเสียก่อน⁹

อีกเช่นกัน ในกรณีพรรคชาติไทย ความคุ้นเคยระหว่างพลเอกเปรมกับแกนนำกลุ่มราชครู พรรคชาติไทย อย่างพลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ (ยศในขณะนั้น) เกิดขึ้นบนฐานของการสังกัดเหล่า “ทหารม้า” มาก่อน ทั้งนี้ พลเอกเปรมคุ้นเคยกับพลตรีชาติชายนับตั้งแต่สมัยที่พลตรีชาติชายเป็นผู้บัญชาการโรงเรียนยานเกราะ และพลเอกเปรมเป็นอาจารย์ในแผนกยุทธวิธีกองการศึกษา ก่อนที่พลตรีชาติชายจะถูกเนรเทศไป

⁹ See Chaiwat 1979.

เป็นเหตุอยู่ที่อาร์เจนตินาหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2500 รวมถึงข้อเท็จจริงที่ พลเอกเปรม เคยมีความใกล้ชิดในระดับที่สนิทสนมกับพลเอกฉัตร หิรัญศิริ อดีตตรง ผู้บัญชาการทหารบกซึ่งเป็นนายทหารการเมืองสายกลุ่มราชครู พรรคชาติไทย โดยตรง¹⁰ อนึ่ง สายสัมพันธ์นี้เองที่อาจทำให้เมื่อมีการเปลี่ยนตัวหัวหน้าพรรคชาติไทย จาก พลตรี ประมวล อติเรกสาร มาเป็น พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อ พ.ศ. 2529 พรรคชาติไทยจึงมีโอกาสกลับมาเข้าร่วมรัฐบาลพลเอกเปรม (เปรม 5) อีกครั้ง ดังที่กล่าวมาจะ เห็นได้ว่าสายสัมพันธ์ระหว่างพลเอกเปรมกับพรรคการเมือง ไม่เป็นแต่เพียงแต่เป็น สีสันหากแต่สะท้อนบทบาทผู้กระทำการที่มีส่วนสนับสนุนโครงสร้าง “ประชาธิปไตย ครึ่งใบ” ภายใต้กติกาที่ยอมรับอำนาจผู้นำทหารได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ ที่ผู้วิจารณ์คิดว่าน่าจะมีเพื่อเสริมจุดแข็งของงานยังมีน้อยเกินไปใน *เปรมมาธิปไตย*

นอกจากนี้ ผู้วิจารณ์ขอตั้งข้อสังเกตว่าการเลือกใช้ข้อมูลและวิธีในการอธิบาย พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ใน *เปรมมาธิปไตย* ผู้เขียนเน้นการอธิบาย “ภาพกว้าง” ในเชิงโครงสร้าง โดยไม่เฉพาะเจาะจงไปที่มูลเหตุของปัญหาบางเรื่องที่สำคัญ เช่น ใน หัวข้อ ที่มาของระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ ผู้เขียนชี้ให้เห็นถึงปัญหาเชิงโครงสร้าง มากมาย ที่นำมาสู่การเกิดขึ้นของรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 ทว่า ไม่มีส่วนใดที่ เชื่อมโยงมาสู่คำอธิบายในลักษณะที่ว่า (เพราะ) ปมปัญหาจากสภาวะล้มเหลวของ รัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ในช่วง 1 ปี หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 (8 ตุลาคม 2519 - 20 ตุลาคม 2520) ซึ่งเป็นรัฐบาล “ขวาจัด” โดยที่ความขวาจัดและ “สุดโต่ง” ของรัฐบาลธานินทร์ได้สร้างความผิดหวังให้กับชนชั้นนำไทยที่เป็น “ฝ่าย ขวา” เกือบทุกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นผู้นำทหาร นักการเมือง แกนนำลูกเสือชาวบ้าน ชนชั้นนำในระบบราชการ ชนชั้นนำทางธุรกิจ ยกเว้นเพียงสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ สนับสนุนรัฐบาลธานินทร์ สุดท้ายรัฐบาลธานินทร์ก็ถูกทำรัฐประหารไปบนความโล่งใจ ของชนชั้นนำไทยทั้งหลาย ก่อนที่พวกเขา (ชนชั้นนำไทย) จะมาร่วมกันกำหนดเกม กติกาเพื่อจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่นั้นคือรัฐธรรมนูญ ฉบับ 2521¹¹

¹⁰ See Chaiwat 1979.

¹¹ See Kumphu 2019.

อนึ่ง การอธิบายภาพในลักษณะนี้ ไม่มีปรากฏใน *เปรมาริปไตยฯ* ซึ่งในความเห็นของผู้วิจารณ์ การไม่มีอยู่ของประเด็นแก่นกลางที่ชี้มูลเหตุ ผลลัพธ์ และการคลี่คลายผ่านบทบาทผู้กระทำการ (Agency) อาจทำให้หนังสือขาดอรรถรสลงไปบ้าง อาจด้วยเพราะผู้เขียนเน้นอธิบายมิติโครงสร้างการเมืองเศรษฐกิจมากกว่าบทบาทกลุ่มก้อน – ตัวแสดงทางประวัติศาสตร์ (Historical Actors) ขณะเดียวกัน ผู้เขียนก็ไม่ได้ชี้ให้เห็นถึงการเชื่อมโยงมรดกสำคัญของรัฐบาลธานินทร์ที่ไม่ได้สูญหายไปพร้อมกับการหมดอำนาจของธานินทร์ กรัยวิเชียร นั่นคือการขบขันเชิงดูความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งประเด็นนี้ พลเอกเปรมคือผู้ที่สานต่อและทำได้ดีกว่ารัฐบาลธานินทร์ สิ่งนี้ยังเกิดขึ้นในช่วงจังหวะเวลาที่เหมาะสมเมื่อสถาบันพระมหากษัตริย์เคลื่อนคลายที่คนแบบ “ขวาจัด” ลงไปแล้ว

ในส่วนของข้อวิจารณ์ปลีกย่อยอื่น ๆ นั้น ได้แก่ การเขียนอธิบายเหตุการณ์ประวัติศาสตร์บางช่วงที่ดูจะเหลื่อมซ้อนหรือสลับกัน จนอาจทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจไขว้เขว เช่น เนื้อหาตอนหนึ่งในหัวข้อ การขึ้นสู่อำนาจของพลเอกเปรม (บทที่ 1) ที่ระบุว่า ...หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และการถึงแก่อนิจกรรมอย่างกะทันหันของพลเอกกฤษณ์ สีวะรา จากโรคหัวใจขาดเลือด ทำให้เกิดภาวะไร้เสถียรภาพในรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เพราะขาดฐานอำนาจจากทหารมาสนับสนุน อีกทั้งยังมีความแตกแยกในกองทัพจนนำไปสู่การรัฐประหารล้มอำนาจรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร... (หน้า 125) ทั้งนี้ ข้อเท็จจริงคือ พลเอกกฤษณ์ สีวะรา ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อ 28 เมษายน 2519 ก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นเวลาหลายเดือน อีกทั้งการอธิบายความข้างต้น เสมือนว่าภาวะไร้เสถียรภาพในรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์

ท้ายสุดของการวิจารณ์ เห็นจะเป็นข้อผิดพลาดเล็กน้อยจากการบรรณาธิการ อาทิ ยศนายทหารที่เข้าไปมีส่วนในการปราบกบฏเมษาฮาวาย (1 - 3 เมษายน 2524) ดังจะพบว่านายทหารบางนาย ผู้เขียนใช้ยศในขณะนั้น (พ.ศ. 2524) ขณะที่บางนายใช้ยศสูงสุดของการรับราชการทหาร เช่น การออกชื่อ พลตรีชวลิต ยงใจยุทธ ซึ่งเป็นนายทหาร จปร.1 ควบคู่ไปกับ พลเอกอิสระพงศ์ หนุนภักดี พลเอกวิมล วงศ์วานิชย์ ซึ่งเป็นนายทหาร จปร.5 ฯลฯ โดยชื่อเหล่านี้ปรากฏอยู่ในย่อหน้าเดียวกัน (หน้า 137

- 138) นอกจากนี้ มีการใช้คำนำหน้าบุคคล เช่น หม่อมหลวง (ม.ล.) ที่สลับคลาดเคลื่อนกับ หม่อมราชวงศ์ (ม.ร.ว.) (หน้า 166) เป็นต้น

ดังที่กล่าวมา แม้หนังสือ *เปรมาริปไตย การเมืองไทยระบอบไฮบริด* ของอดิพันธ์ พรหมพันธุ์ใจ จะได้รับการท้วงติงโดยผู้วิจารณ์หลายประเด็น หากแต่ควรกล่าวด้วยว่าการวิจารณ์นี้เกิดขึ้นบนพื้นฐานมุมมองที่ไม่มีอคติและปรารถนาที่จะแลกเปลี่ยนมุมมองอย่างเป็นกัลยาณมิตรทางวิชาการ ทั้งนี้ เอาเข้าจริงแล้วข้อวิจารณ์เกือบทั้งหมด คือ ประเด็นเรื่องน้ำหนักจุดสมดุลและความยืดหยุ่นระหว่าง Structure และ Agency ที่โดยกรอบโครงหนังสือ *เปรมาริปไตย* นั้นเน้นไปที่การศึกษา “รัฐราชการ” (Bureaucratic Polity) ที่ค่อนข้างไปในทางให้ความสำคัญด้าน Structure สิ่งนี้จึงเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ อีกทั้งยังเป็นเรื่องกรอบแนวคิดและวิถีวิทยาในการศึกษาด้วย

สำหรับผู้อ่าน คุณูปการของหนังสือ *เปรมาริปไตย* นั้นมีมากทั้งในแง่ของการเป็นคู่มือในการศึกษาทำความเข้าใจยุคสมัย หนังสือเล่มนี้ยังได้มีการเพิ่มเติมมุมมองเชิงเปรียบเทียบระหว่างยุคสมัยพลเอกเปรม และความพยายามปรับตัวของรัฐบาลทหารไทยในช่วงทศวรรษ 2540 สมัยรัฐบาล พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร (พ.ศ. 2544 - 2549) ตลอดจนมุมมองเชิงเปรียบเทียบสภาพการณ์ยุคใกล้ คือช่วงรัฐบาล คสช. หลังรัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่แม้ในเวลาต่อมารัฐบาลประยุทธ์จะเปลี่ยนร่างแปลงกายมาสู่ “เผด็จการครึ่งใบ” ภายใต้กติการัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ที่ “ออกแบบมาเพื่อพวกเรา” โดยที่พลเอกประยุทธ์ยังคงอยู่ในอำนาจต่อเนื่อง ณ ปัจจุบัน (พ.ศ. 2563) ประเด็นนี้ ผู้เขียนก็สามารถทำออกมาได้อย่างน่าชื่นชม

สำหรับนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ แน่ใจว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับยุคสมัยพลเอกเปรม ดิณสุลานนท์ ยังคงต้องมีการศึกษาค้นคว้า ต่อ ยอด ตลอดจนการตามอ่านงานศึกษาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตต่อไป ดังทัศนะของศาสตราจารย์ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข ที่ได้เขียน “คำนิยม” ไว้ในหนังสือ *เปรมาริปไตย* ตอนหนึ่งว่า ... (ไม่ว่าจะอย่างไร) ระบอบพันทางของพลเอกเปรมยังคงเป็นเรื่องน่าอ่านน่าศึกษาเสมอ อย่างน้อยก็คือคำถามสำคัญที่มีนัยกับการเมืองในปัจจุบัน เช่น อะไรคือปัจจัยที่ทำให้ระบอบนี้อยู่ได้นานมากกว่าที่ทุกคนคิด ? เพราะหากย้อนกลับ

200 | วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2563)

ไปในช่วงต้นแล้ว ไม่มีนักวิเคราะห์คนใดเชื่อเลยว่าพลเอกเปรมและรัฐบาลของเขาจะ
อยู่ได้นานถึง 8 ปี...

References

- Chaiwat, C. (1989). *Phon 'ēk prēm Tinsulanonda nāyokratthamontrī khonthī siphok* [General Prem: the 16th Prime minister]. Bangkok: Chatuchak.
- Chutintaranond, S. (1995). *Burēngnōng kayōdinnōrathā kasat Phamā nai lōk that Thai* [Bayinnaung Kyawtin Nawrahta: Burmese's King in Thai View]. Bangkok: Ammarinwichakan.
- Kumpha, A. (2019). *Khwām plānplāeng khōng khriākhaī chon channam Thai Phō.Sō. sōngphansrōikāosiphā sōngphanhārōisām siphā* [Changes of the Thai Elite Network, 2495 - 2535 B.E.] (Dissertation, Chiangmai University).
- McCargo, D. (2005). Network Monarchy and Legitimacy Crisis in Thailand. *The Pacific Review*, 18(4), 499 - 519.
- Phomaphanchai, A. (2020). *Prēmāthiptai kānmūang Thai rabōp hai brit* [Prem Regime: the Hybrid System of Thai Politics]. Bangkok: Illuminations Editions.
- Phongpaichit, P & Baker, Chris. (1996). *Sētthakit kānmūang Thai samai Krung Thēp* [Thai Politics and Economics in Bangkok Period]. Chiangmai: Truswin.
- Sirisampan, K. (2002). *Līeo mōng lang* [Look after]. Bangkok: Phakthat.